

**НАУКОВО–ДОСЛІДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ ТА З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

БІДНЯЧУК Сергій Васильович

УДК 330.341.1 * 332.146.2 * 334.4 : 630

**НАУКОВО–МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОСИРОВИННОЇ БАЗИ**

Спеціальність: 08.10.01 – розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ, 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Науково-дослідному економічному інституті (НДЕІ) Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Дяченко Яків Якович,
НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, завідувач відділу проблем економіки лісового господарства та природокористування

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Пила Василь Іванович,
НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, завідувач відділу проблем регіональної економіки

кандидат економічних наук, доцент
Розвод Сергій Володимирович,
Національний аграрний університет України

Провідна установа: **Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України**, відділ проблем використання і охорони лісових ресурсів (м. Київ)

Захист відбудеться “ 16 ” червня 2005 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.801.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за адресою: 01103, м. Київ, бульвар Дружби народів, 28, 5-й поверх, малий зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за адресою: 01103, м. Київ, бульвар Дружби народів, 28, перший поверх.

Автореферат розісланий “ 14 ” травня 2005 року

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

Рудченко О.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Лісогосподарське виробництво як вид економічної діяльності відіграє визначальну роль в регенерації компонентів навколишнього середовища та формуванні лісосировинної ресурсної бази країни, зростанні лісоресурсного потенціалу. Досягнення цих стратегічних завдань можливе при наявності в країні адекватної ринковим умовам Концепції лісівничої політики, стратегії і тактики її реалізації, економічного механізму регулювання виробничих процесів.

Відсутність реформувальних заходів в сфері управління лісогосподарською діяльністю призвела до не виконання заходів Державної програми розвитку лісогосподарського та промислового комплексів на період до 2015 року. В Україні не забезпечується розширене відтворення лісів на інтенсивній основі (підвищення продуктивності, плантаційне відтворення та користування, промислово-експлуатаційне господарювання), оптимальна лісистість в усіх регіонах країни. Регіональний аспект лісогосподарювання в Україні до цього часу не отримав належного розвитку.

Дане дисертаційне дослідження якраз і орієнтоване на підвищення ефективності регулювання розвитку лісосировинної бази на основі раціоналізації регіональних можливостей, формування науково-методичних основ відтворення лісу як складової природно-ресурсного потенціалу, корінного реформування системи організації управління виробничими процесами, економічних відносин власності, економічного механізму, що в цілому обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно завдань державних програм та тематики НДР відділу проблем економіки лісового господарства та природокористування НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, зокрема автор протягом 2001–2003 рр. приймав участь у виконанні наступних тем: “Моніторинг виконання заходів державної програми розвитку лісогосподарського та лісопромислового комплексів” (2001 р., № 0101U007907); “Моніторинг реалізації заходів програми розвитку лісопромислового комплексу України (наукове супроводження програми)” (2003 р., № 0102U005899); “Вивчити та розробити порядок формування і наповнення довгострокового попиту на провідні лісові матеріали деревообробних і меблевих підприємств на прикладі Карпатського регіону (2003 р., № 0102U007287). Особисто автором розроблено методики та розрахунки попиту і пропозиції, напрями регіональної реструктуризації виробництва деревини, інтенсифікації лісогосподарської діяльності.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка науково-методичних основ раціоналізації регіонального розвитку лісосировинної бази шляхом формування економічного механізму державного регулювання виробничих процесів, забезпечення госпрозрахунковості,

інтенсифікації користування та розширеного відтворення ресурсів лісу, зростання рівня задоволення попиту на деревину та послуги лісу.

Для досягнення поставленої мети поставлено та вирішено такі завдання:

- визначено та обґрунтовано вузлові проблеми функціонування та розвитку лісгосподарської діяльності;
- удосконалено методику та розраховано обсяги попиту на лісоматеріали, його збалансованість з пропозицією власного виробництва;
- доопрацьовано наукові основи щодо напрямів та засобів державного регулювання економічних відносин, реформування економічного механізму державного впливу на економіку лісового господарства;
- розроблено Концепцію лісівничої політики та ринкову модель розвитку лісового господарства України;
- уточнено теоретичні основи регіональної та галузевої реструктуризації виробництва деревних ресурсів, виявлено внутрішні джерела інтенсифікації розширеного відтворення лісів.

Об'єктом дослідження є лісові ресурси, лісосировинна база країни та окремих регіонів як складова частина природно-ресурсного потенціалу.

Предметом дослідження є теоретично-методологічні та практичні питання регулювання процесу регіонального розвитку лісосировинної бази та ефективності її використання.

Методи дослідження. В роботі використані методи емпіричного (накопичення фактів) та теоретичного рівня (досягнення синтезу знань).

Емпіричні методи використано для отримання статистичної, нормативно-правової та інформації із наукових джерел (метод спостереження), для встановлення відмінностей, відхилень показників (метод порівняння), для визначення числових значень показників, виконання балансових розрахунків (метод вимірювання), для перевірки правильності теоретичних розробок в частині підвищення продуктивності функціонування деревостанів, створення нових лісонасаджень і отримання на цій основі додаткових ресурсів деревини (метод експерименту).

Методи теоретичних досліджень використано при накопиченні матеріалу, визначення наслідків та формування науково-методичних основ регулювання виробничих процесів (метод гіпотези та припущення), при розробці методик, при формуванні ринкової моделі лісового господарства (метод формалізації).

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримані наступні наукові результати, які характеризуються науковою новизною і виносяться на захист:

одержано вперше:

- розроблена Концепція лісівничої політики, основними компонентами якої визначено принципи (необхідність державного регулювання економіки лісгосподарської діяльності, формування ринкових структур управління, розширеного відтворення ресурсів лісу) та методи регулювання виробничих процесів (правові, економічні, організаційні, технологічні), що обумовлює

напрями реформування економічного механізму, виявлення регіональних резервів розвитку лісосировинної бази;

– розроблена ринкова модель розвитку лісового господарства України для забезпечення ефективності економічної діяльності та виконання визначених Лісовим кодексом функцій на основі дії ринкових законів, урахування досвіду господарювання в розвинутих країнах світу, використання принципів самоокупності господарювання, платності користування землями лісового призначення, для чого запропоновано песимістичний варіант впровадження заходів (без зміни відносин власності та відокремлення лісового господарства від промислової діяльності, підвищення такс на деревину на пні та введення експортного мита на лісоматеріали) та оптимістичний (збереження лісопромислового комплексу на принципі самоокупності та переходу до податку за користування вкритими лісом землями);

удосконалено:

– методику визначення попиту на лісоматеріали на основі формалізації залежностей обсягів виробництва продукції, норм витрат деревини, індексів їх зміни в реальному часі та коефіцієнтів перерахунку лісоматеріалів в умовно круглий ліс, що дозволяє визначати попит на цільну деревину по сортиментах крупності і по напрямках використання;

– теоретичні основи регіональної та галузевої реструктуризації виробництва деревних ресурсів шляхом виявлення внутрішніх, не використовуваних джерел розширеного відтворення лісів на інтенсивній та екстенсивній основі, обґрунтування їх розрахунками підвищення продуктивності функціонуючих деревостанів, додатковими ресурсами деревини від новостворених лісів та реконструкції захисних насаджень;

дістало подальший розвиток:

– науково-методичні засади удосконалення економічного механізму державного регулювання економіки лісового господарства, що включають пропозиції щодо удосконаленню нормативно-правового забезпечення (Лісового кодексу, правил та інструкцій), засобів економічного, технологічного, адміністративного впливу, виконання обліку та контролю для впровадження Концепції та ринкової моделі лісогосподарської діяльності;

– методика визначення економічної ефективності заходів шляхом виділення екологічних (натуральні, відносні) та економічних критеріїв (часткові – вікова структура, запас, приріст деревини; узагальнюючі – рентабельність, рівень задоволення попиту, ефективність використання деревини), яка може забезпечити аналіз, оцінку та моніторинг економічних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність наукових результатів дисертаційного дослідження полягає в розробленні Концепції лісівничої політики країни, ринкової моделі розвитку лісового господарства, в удосконаленні методики визначення попиту на лісоматеріали, наукових основ державного впливу на лісогосподарську діяльність, теоретичних

основ регіональної та галузевої реструктуризації виробництва деревних ресурсів.

Висновки і пропозиції, обґрунтування та проектні заходи щодо інтенсифікації відтворення та лісокористування використані для: формування наукових матеріалів до Державної програми розвитку лісопромислового комплексу на період 2003-2007 роки Міністерства промислової політики України; при розробці порядку формування і наповнення довгострокового попиту на провідні лісоматеріали деревообробних і меблевих підприємств на прикладі Карпатського регіону; при розробці Лісового кодексу України, в якому використано ідеї самоокупності та госпрозрахунковості лісогосподарської економічної діяльності (довідка від 12.01.05 р., № 10/137).

Особистий внесок автора. Сформульовані в дисертації наукові положення, наведені наукові матеріали, висновки та пропозиції належать особисто автору та є його науковим доробком. З наукових праць, опублікованих в співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, що є особистим результатом здобувача.

Апробація результатів дослідження. Наукові матеріали дослідження доповідались на міжнародній науковій конференції “Інвестиції XXI століття: соціальні орієнтири” (м. Умань, 2003 р. та 2004 р.); на Міжнародному економічному форумі “Теорія і практика розвитку корпоративного сектора економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації (м. Київ, 2004 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження автором опубліковано 7 праць загальним обсягом 3,5 д.а. у фахових наукових виданнях, із них 6 – одноосібних загальним обсягом 3,2 д.а. Особисто автору належить 3,3 д.а.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 174 найменувань. Основний зміст дисертаційної роботи наведено на 200 сторінках та містить 28 таблиць, 17 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Науково-методичні основи регулювання регіонального розвитку лісу як складової природно-ресурсного потенціалу**” визначено значущість лісу як фактора сировинного забезпечення промислового виробництва, економічну оцінку лісів України, попит і пропозицію деревних ресурсів, принципи та методи їх збалансування.

Значущість лісогосподарського виробництва в економіці країни визначено за даними рахунків системи національного рахівництва (СНР) та міжгалузевого балансу (МГБ). Частка щорічного випуску товарів і послуг лісогосподарської діяльності за період 1996–2004 рр. складає 0,2-0,3% від валового випуску. Щорічний обсяг оплати праці та валовий прибуток складають 75-80% від випуску товарів і послуг, що підтверджує вигідність експлуатації лісів, низьку вартість продукції, зростання лісозаготівель та експорту. Аналіз виробничого

попиту основних видів економічної діяльності на продукцію лісового господарства засвідчує низький попит, що підтверджує замкнутість виробничого циклу на самозабезпечення та на експортні поставки сировини.

Економічна оцінка лісів засвідчила занижену їх продуктивність із-за інтенсивних вирубок деревини, передачі частки лісів (34%) не спеціалізованим відомствам, старіння лісів, порушеної вікової структури, великої частки захисних насаджень, а також недостатньої лісистості території.

Для реалізації мети дослідження та досягнення функціонального призначення лісів визначено першочергові проблеми розвитку: корінне реформування економічного механізму, розширене відтворення ресурсів лісу з використанням прогресивних методів (плантаційного, промислово-експлуатаційного); повна та ефективна переробка деревини, оптимізація розміщення виробництва сировини.

Пріоритетами розвитку лісосировинної бази визначено доведення лісистості території до оптимального рівня, забезпечення регенерації компонентів довкілля до оптимального значення, збільшення лісосировинної бази на основі раціоналізації регіонального розвитку.

Аналіз характеристик стану та інтенсивності користування лісом за регіонами засвідчує значну нерівномірність, а також можливості розширеного відтворення ресурсів та нарощування рубок. Обґрунтування необхідності інтенсивного напрямку розвитку лісгосподарського виробництва нами виконано на основі розрахунків обсягу попиту, пропозиції деревних ресурсів та їх збалансування.

Формалізація залежностей показників визначення попиту на деревину сформована наступним чином:

$$W^{t+m} = \sum_{t=1}^T \sum_{l=1}^L (V_l^t \cdot P_l^{t+m}) (N_l^t H_l^{t+m}) K_l,$$

$$l=1, \dots, L; t=1, \dots, T$$

де: V_l^t – базовий обсяг виробництва продукції, робіт з відповідними одиницями виміру; P_l^{t+m} – індекс зміни обсягів виробництва продукції, робіт; l – види продукції, робіт; L – множина видів продукції, робіт; t – базовий рік; m – роки планування; T – множина періодів планування; N_l^t – базова норма витрат лісоматеріалів; H_l^{t+m} – індекс зміни норм витрат; K_l – коефіцієнт перерахунку обсягів лісоматеріалів в умовно круглий ліс.

Динаміка обсягів попиту засвідчує загальну тенденцію значного зменшення споживання деревини у 2005 р. порівняно з 1990 р. (до 61%), але зростання попиту порівняно з 1995 р. (до 142%), що в цілому відображує загальноекономічну ситуацію. Обсяг пропозиції за цей період скоротився на 51,4% (з 25,7 млн. м³ до 13 млн. м³). Співставлення попиту і пропозиції деревини

засвідчує тенденцію перевищення з 2001 р. попиту, яке в 2005 р. досягне 14,2%. Подальше нарощування промислового виробництва та реалізація стратегії випереджаючого розвитку економіки з щорічним збільшенням виробництва ВВП на 6-7% обумовить суттєву розбалансованість попиту і пропозиції власного виробництва. Збалансованість може бути досягнута при закупівлі деревини або при використанні внутрішніх джерел інтенсифікації виробничих процесів.

У другому розділі **“Методичні аспекти та напрями раціоналізації регіонального розвитку сировинної бази”** визначено напрями реалізації вузлових проблем, науково-методичні засади реформування механізму державного регулювання лісгосподарської діяльності.

Лісові ресурси в складі природно-ресурсного потенціалу (ПРП) займають 4,2%, що обумовлює лише 0,54 індекса забезпеченості території. Разом з захищеними територіями та ресурсами річкового стоку лісові ресурси обумовлюють інтегральний індекс забезпеченості 0,37. Ці показники є самими низькими порівняно з рядом країн Європи (крім Молдови). Ще більша різниця простежується в забезпечені ресурсами одного жителя України (ще в 2 рази менше).

Діючий в Україні Лісовий кодекс, визначені ним функції та призначення лісів не орієнтовано на задоволення потреб регенерації компонентів навколишнього середовища та потреб виробничого і суспільного споживання ресурсів лісу. Ураховуючи, що наявні ліси України спроможні лише на 40% виконувати середовищнозахисні функції (у тому числі і поглинання вуглекислотного газу), то постає проблема збільшення не менше, ніж в 2 рази площі лісів. Наявність в земельному фонді не використовуваних та еродованих земель і пасовиськ (загальна площа біля 4 млн. га), а також низькопродуктивних угідь є реальною можливістю розробки і здійснення проекту заліснення території. Слід акцентувати увагу, що в державних програмах лісівничого спрямування цей напрям (особливо його регіональний аспект) не отримали належної розробки та впровадження.

Для реалізації проблем розвитку лісу автором запропоновано систему заходів, які в цілому повинні забезпечити зміну існуючої системи економічних відносин в лісгосподарській діяльності та об'єднуються в групи: адміністративні (упорядкування функцій господарюючих суб'єктів і органів управління, підвищення плати за ресурси, обмеження експорту необроблених лісоматеріалів); лісотехнологічні (забезпечення вирощування нормальних деревостанів, адаптація системи обліку лісів до європейських стандартів, організація господарювання по класах віку); фінансово-економічні (заміна попенної плати на податок на землі лісгосподарського призначення, зміна порядку використання доходів, матеріальна відповідальність господарюючих суб'єктів за наслідки економічної діяльності).

Наведена система заходів є складовою розробкою економічного механізму державного регулювання економіки лісового господарства (рис.1). Формування економічного механізму виконано з урахуванням світового досвіду, міжнародної

лісової політики, теорії та практики вітчизняного лісівництва. В більшості країн світу лісове господарство незалежно від форми власності ведеться на ринкових засадах і в той же час є об'єктом державного управління (лісової політики). Вивчення літературних джерел та лісового законодавства 10-ти європейських країн, США та Канади стали основою визначення факторів впливу сфер економіки на лісове господарство.

У третьому розділі **“Ефективність регулювання регіонального розвитку лісосировинної бази”** наведено Концепцію, модель та методи регулювання ефективності, напрями регіональної та галузевої реструктуризації виробництва деревних ресурсів, обґрунтовано ефективність та напрями реформування економічного механізму лісного комплексу.

Розроблений проект Концепції лісівничої політики включає принципи державного регулювання економіки, формування структур управління, відтворення ресурсів, а також методи регулювання виробничих процесів, які в цілому орієнтовано на зростання доходності та рівня задоволення попиту на деревину і послуги лісу, а в перспективі – повне задоволення попиту за рахунок власного виробництва.

Реалізація заходів здатна забезпечити через один оборот рубки щорічний приріст до 15,3 млн. м³ деревини, що в цілому через 40-50 років більш, ніж в 2 рази збільшить пропозицію деревини власного виробництва. З урахуванням традиційних обсягів лісозаготівель (12-13 млн. м³) загальний обсяг пропозиції складе до 28 млн. м³, що дасть можливість повністю задовольнити попит на деревину усіх сфер економічної діяльності, забезпечить здвиг виробництва деревини в південно-східні області та зростання поєднаних функцій, покращення характеристик довкілля (табл. 1).

Впровадження запропонованої Концепції лісівничої політики та моделі економічного механізму можна здійснити:

- шляхом розмежування функцій лісогосподарського виробництва (формування лісосировинної бази, продавця і оцінювача вирощеної деревини) та функцій лісопромислових галузей (покупця та заготовлювача деревини). Цей варіант менш радикальний, але є реформістським і прогресивним, хоч не орієнтований на зміну економічних відносин, роздержавлення власності на лісові землі;
- оптимістичний варіант базується на принципах фінансової самостійності та забезпечення госпрозрахунковості лісового господарства, платності користування вкритими лісом землями. Реформування слід здійснити в два етапи. При першому (2004-2005 роки) пропонується підвищити в 2-3 рази такси на деревину на пні, поширити їх і на ліквідну деревину від рубок догляду, відрахування надходжень в Держбюджет зараховувати на рахунок спеціального

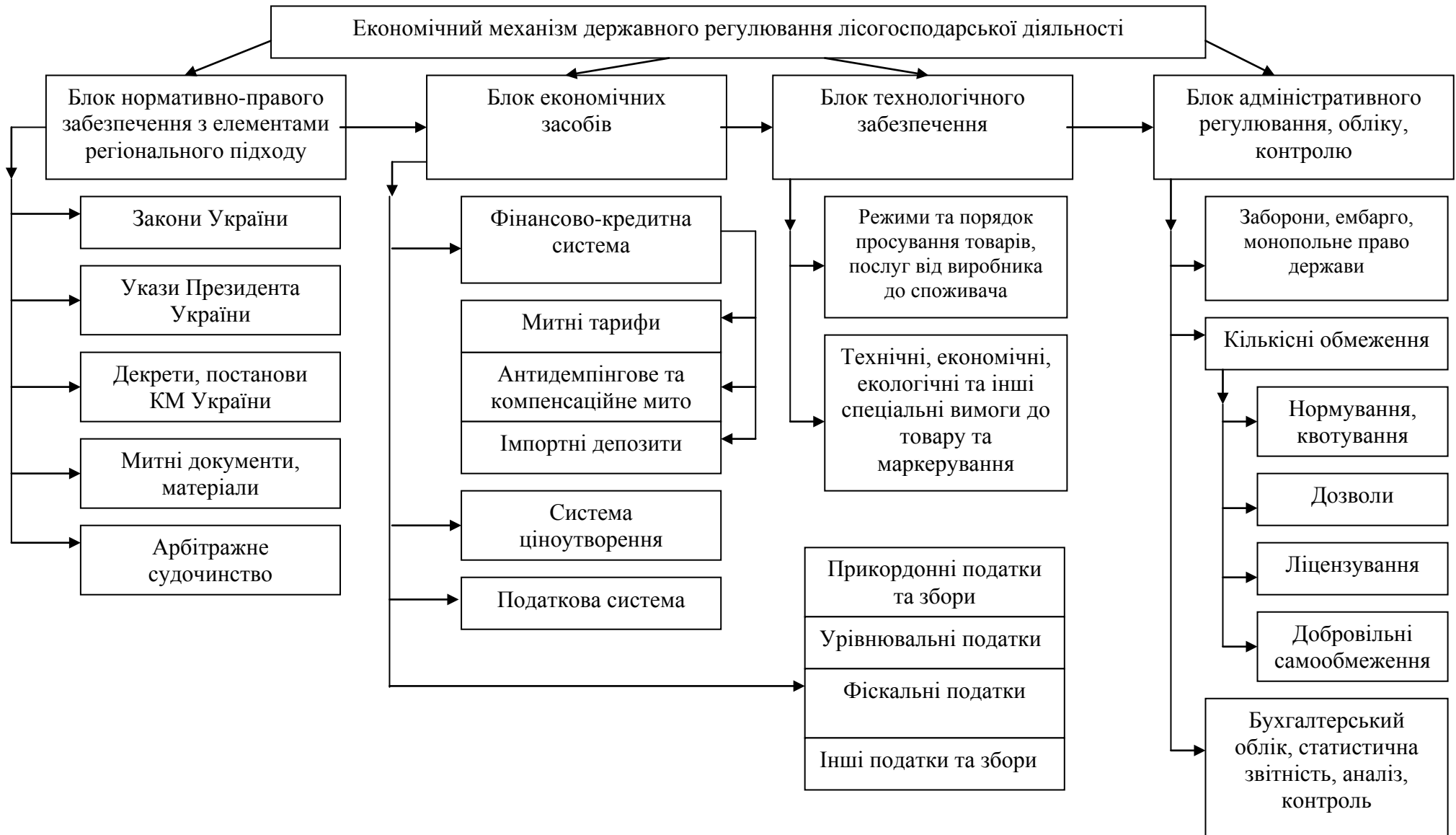

Рисунок 1. Схема економічного механізму державного регулювання економіки лісового господарства

Регіональна реструктуризація виробництва деревини

Регіони (області)	Обсяг можливих для заліснення земель, тис. га					Додаткові ресурси деревини, млн.м ³		
	невико-рису-вані	сильно-еро-дована рілля	сильно-еродовані пасовища	можливі землі для посадки лісу	рекон-струкція лісополос	від освоє-ння неви-кору-стому-ваних земель	від рекон-струкції лісополос	сумарні, серед-ньорічні
Всього в Україні	1489,6	2103	2134	3966	883,3	621,9	143,1	15,3
АР Крим	176,3	48	203	274	45,4	39,	6,5	0,8
Вінницька	46,4	124	57	181	39	28,7	6,2	0,7
Волинська	12,4	20	2	21	12,1	3,3	1,9	0,1
Луганська	218,6	193	259	439	53,1	62,6	7,6	1,3
Дніпропетровська	101,6	185	181	337	55,1	48,1	7,8	1,1
Донецька	123,0	159	178	306	52,2	43,6	7,4	1
Запорізька	29,2	143	117	210	62,6	29,9	8,9	1,3
Київська	47,1	29	24	63	37,4	9,9	5,9	0,3
Кіровоградська	36,5	167	130	245	43,2	34,9	6,4	0,8
Львівська	51,3	24	22	61	30	9,7	4,8	0,3
Миколаївська	46,8	153	192	278	37	39,6	5,3	0,9
Одеська	77,2	223	225	373	58	53,2	8,3	1,1
Полтавська	53,9	46	44	94	37,2	14,9	5,9	0,4
Ровенська	11	24	7	28	16,3	9,1	5,3	0,3
Сумська	59,1	47	56	105	26,9	16,6	4,3	0,4
Тернопільська	32,7	58	29	78	10,4	12,4	1,6	0,3
Харківська	180,4	160	177	340	52,3	53,8	8,3	1,1
Херсонська	28,7	27	26	52	40,7	7,4	5,8	0,3
Хмельницька	20,7	107	16	104	16,2	16,5	2,6	0,4
Черкаська	42	58	36	92	28,2	14,6	4,5	0,4
Чернігівська	103,3	70	94	175	42,3	56,6	13,7	1,1
Закарпатська	24	4	3	17	37	2,7	5,9	0,2
Івано-Франківська	48	25	26	63	23,7	9,9	3,8	0,3
Чернівецька	2,4	1	1	3	8,3	0,5	1,3	0,1

Лісового фонду та забезпечити цільове їх використання на утримання структур управління та лісогосподарські заходи. На другому етапі (2006-2007 роки) передбачається: передати Мінекоресурсів функції управління з охорони, захисту, використання, відтворення лісів; реформованому Держкомлісгоспу залишити виробничі функції; утримання структур управління виробництвом здійснювати за рахунок відрахувань доходів держлісгоспів; скасувати плату за деревину на пні та запровадити податок за користування вкритими лісом землі; дотації з держбюджету можливі лише на часткову підтримку господарства в південних областях та на заліснення нових земель.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота спрямована на розв'язання важливої економічної проблеми забезпечення ефективного державного регулювання лісогосподарського виробництва. У роботі узагальнено вітчизняний та світовий досвід, отримали подальший розвиток теоретичні і методичні питання щодо моделі розвитку та

удосконалення економічного механізму лісогосподарської діяльності. Одержані наукові результати дають змогу зробити наступні висновки.

1. Становлення ринкової моделі господарювання актуалізує необхідність формування відповідних теоретичних основ, методологічних підходів, економічного механізму усіх сфер лісогосподарської діяльності. Економічна оцінка лісів України засвідчила значні щорічні втрати доходності країни із-за занижених (на 40-50% порівняно з нормальними) запасів функціонуючих деревостанів, порушеної вікової структури лісів, незначної частки (33%) щорічної вирубки приросту деревини, відсутності незалежного державного обліку і контролю грошових потоків від реалізації деревини на внутрішньому і зовнішньому ринках. Стан лісів та перспектива розвитку лісосировинної бази стали основою обґрунтування основних проблем та пріоритетів її розвитку як джерела зростання пропозиції деревних ресурсів та збільшення валового випуску промислової продукції.

2. Уточнено економічні поняття попиту і пропозиції деревних ресурсів, запропоновано методика визначення обсягу попиту на деревину на принципах зручності і доступності для користувачів, співставимості розрахункових показників, повного обліку, повного і ефективного використання ресурсів, збалансованості попиту і пропозиції.

Для визначення обсягу попиту на деревину запропонована система показників вхідної інформації, серед яких є перелік видів лісоматеріалів, методи розрахунків, напрями раціоналізації попиту і в цілому об'єднано в запропоновану модель на основі формалізації залежностей та зв'язків показників. Визначені обсяги попиту по розмірно-якісних характеристиках (крупномірні, середні та дрібні сортименти по напрямках споживання) засвідчили тенденцію зменшення у 2005 р. споживання деревини порівняно з 1990 р. (до 61%) та збільшення порівняно з 1995 р. (до 142%).

Установлені обсяги пропозиції деревних ресурсів засвідчили їх скорочення в 2002 р. до 51,4%, а в балансі деревних ресурсів – починаючи з 2001 р. перевищення попиту над пропозицією, а дефіцит деревини в 2005 р. складе 14%, що примушує здійснити наукові дослідження, зробити пропозиції по інтенсифікації виробничих процесів шляхом збільшення лісозаготівель в функціонуючих деревостанах, впровадження плантаційного методу в функціонуючих деревостанах, промислово-експлуатаційного методу в захисних деревостанах (полів, доріг, рік, водоймищ) та збільшення площі лісів, лісосічного фонду і користування лісом у віддаленій перспективі (через 30-50 років).

3. Аналіз основних характеристик стану та інтенсивності використання ресурсів лісу за регіонами засвідчив значну нерівномірність розміщення лісів, їх запасів, обсягів приросту та його вилучення з деревостанів. Ці характеристики є основою комплексного лісогосподарського районування території країни та пошуку напрямів розширеного відтворення, а також важелів інтенсифікації виробничих процесів, збільшення лісосировинної бази, лісозаготівель та задоволення попиту на деревину. Основними принципами збалансування і пропозиції деревних ресурсів визначено: пріоритетність державного регулювання та економічних важелів; системний підхід та багатоваріантність реалізації

проблем; єдність промислової політики та економічного забезпечення збалансованості попиту і пропозиції; ринкове ціноутворення вартості ресурсів; формування еластичності попиту і пропозиції.

Для реалізації зазначених принципів запропоновано засоби реалізації економічного механізму регулювання попиту і пропозиції на ринку лісоматеріалів, які включають форми та методи ринкової саморегуляції, корпоративних інтересів та державного регулювання (м'якого, середнього та сильного впливу), а також теоретичні обґрунтування та схему збалансування обсягів: короткострокове ринкове (до 1 року), середньострокове на основі зміни структури споживання (5-10 років), довгострокове при зміні державної лісової політики та соціальних пріоритетів (15-30 років).

4. В системі вузлових проблем та пріоритетів розвитку лісосировинної бази визначальним є доопрацювання теоретичних основ регіональних систем інтенсифікації лісогосподарського виробництва, регулювання розвитку лісосировинної бази регіонів з урахуванням інтересів держави щодо задоволення попиту на деревину та на екологічні послуги лісу, визначена значущість лісу для розвитку регіонів як складової природно-ресурсного потенціалу.

5. Підвищення ефективності лісогосподарської діяльності запропоновано забезпечити шляхом розробки і впровадження Концепції лісівничої політики, моделі розвитку та методів регулювання. Концепція включає мету, розрахунки та обґрунтування обсягів попиту і пропозиції деревних ресурсів, економічний аналіз стану лісосировинної бази, резерви регіонального збільшення лісосировинної бази, варіанти розвитку лісогосподарського виробництва, напрями реформування економічного механізму, економічну ефективність реформувань. Складові елементи Концепції схематично реструктуризовано і об'єднано в принципи державного регулювання, формування структур управління, відтворення та користування ресурсами лісу. Методи регулювання виробничих процесів згруповано в правові, економічні, технологічні.

6. Регіональна та галузева реструктуризація виробництва деревних ресурсів запропонована з урахуванням лісистості регіонів, регіональної вікової структури лісів, співвідношень нормативної і фактичної структури забезпеченості площами лісостанів по вікових групах, обсягів середньорічного приросту деревини та його використання, обсягів відтворення лісонасаджень, наявності не використано-вуваних, еродованих та низькопродуктивних земель. В цілому нові посадки та реконструкція захисних насаджень можуть бути здійснені на площі біля 4,8 млн. га, що в перспективі може забезпечити підвищення лісистості території до 22-24% та щорічного приросту заготівлі деревини до 15 млн. м³ деревини.

7. Формування економічного механізму як системи засобів реалізації запропонованої Концепції та моделі господарювання з урахуванням стану економіки лісових галузей та світового досвіду автор пропонує здійснити за двома варіантами: песимістичним і оптимістичним. Песимістичний варіант базується на основному принципі – відокремлення лісогосподарського виробництва від промисловості. Впровадження цього варіанта забезпечить розмежування ряду функцій: вирощування лісу, оцінку вирощеної деревини і продаж кінцевої продукції будуть здійснювати суб'єкти лісогосподарського виробництва, а

купівлю деревини, лісозаготівлю і промислову переробку – суб'єкти промислових галузей.

При орієнтації на реформування за оптимістичним сценарієм необхідно на першому етапі забезпечити самокупність господарювання, компенсацію витрат держбюджету на утримання органів управління усіх рівнів, на весь обсяг витрат по веденню лісогосподарських робіт. Досягнення зазначених умов пропонується здійснити комплексами заходів по підвищенню такс на деревину на пні, поширення цієї умови і на ліквідну деревину від рубок догляду за лісом та створити адресний, спеціальний Лісний фонд у держбюджеті, переорієнтувати діяльність Державної лісної охорони на чітке дотримання екологічних та господарських вимог щодо користування лісом, забезпечити ринкове ціноутворення вартості деревини. За 2006–2007 роки пропонується змінити функціональні обов'язки Мінекоресурсів та Держкомлісгоспу, передавши функції управління – Мінекоресурсів, а виробничі – Держкомлісгоспу, який реформувати в Державне підприємство “Ліси України” і утримання якого здійснювати за рахунок відрахувань з доходів держлісгоспів до Лісного фонду держбюджету. При цьому перейти від плати за спеціальне використання лісових ресурсів (по таксах) до справляння лісового податку (за вкриті лісом землі).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в наукових фахових виданнях:

1. Біднячук С.В. Стан та регіональний аспект реалізації проблем розвитку сировинної бази промислового комплексу//Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць, випуск 9. – Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 2000. – С. 28–30.

2. Біднячук С.В. Методичні основи економічної оцінки лісів//Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць, випуск 17. – Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 2002. – С. 15–19.

3. Біднячук С.В. Методи регулювання збалансованості попиту і пропозиції деревних ресурсів//Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць, випуск 18. – Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 2002. – С. 145–149.

4. Біднячук С.В. Концептуальні основи регіоналізації лісівничої політики України//Регіональна економіка. – Львів: ІРД НАН України, 2003, № 2. – С. 118–124.

5. Дьяченко Я.Я., Біднячук С.В. Інвестиційні джерела забезпечення розвитку лісового господарства//Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць, випуск 7. – Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 2003. – С. 52–55 (Особистий внесок автора – на основі аналітичних матеріалів та стану економіки галузі запропоновані внутрішні джерела фінансового самозабезпечення, автору належить 0,15 д.а.).

6. Біднячук С.В. Забезпечення доходності системним реформуванням економічного механізму лісогосподарської діяльності//Формування ринкових

відносин в Україні: Збірник наукових праць, випуск 9. – Київ: НДЕІ Мінекономіки України, 2004. – С. 144–147.

в інших виданнях:

7. Біднячук С.В. Проблеми формування відпускних цін на ресурси державної власності//Матеріали міжнародного економічного форуму “Теорія і практика розвитку корпоративного сектора економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації”. – Київ: Корпорація, 2004. – С. 156–159.

АНОТАЦІЯ

Біднячук С.В. Науково-методичні основи раціоналізації регіонального розвитку лісосировинної бази. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Київ, 2005.

У дисертації на основі економічного аналізу стану лісів, збитковості лісогосподарської діяльності розроблено науково-методичні основи раціоналізації регіонального розвитку лісосировинної бази шляхом формування Концепції лісівничої політики та ринкової моделі, економічного механізму державного регулювання виробничих процесів для забезпечення госпрозрахунковості, інтенсифікації користування та розширеного відтворення ресурсів лісу, зростання рівня задоволення попиту на деревину та послуги лісу за рахунок власного виробництва.

Реалізацію наукових розробок пропонується здійснити за двома варіантами: відокремлення лісогосподарського виробництва від промисловості, а другий – забезпеченням фінансової самостійності, госпрозрахунковості лісового господарства та платності користування землями лісового фонду.

Регіональна реструктуризація виробництва деревних ресурсів та заліснення земель в ближній час може забезпечити зростання лісозаготівель щорічно до 17 млн.м³, а в перспективі додатково до 15 млн.м³ та підвищення лісистості території до 22–24%.

Ключові слова: лісосировинна база, попит і пропозиція, деревні ресурси, лісівнича політика, механізм, лісовий податок, реструктуризація, регіон.

АННОТАЦИЯ

Беднячук С.В. Научно-методические основы рационализации регионального развития лесосырьевой базы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – размещение производственных сил и региональная

экономика. – Научно-исследовательский экономический институт Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины, Киев, 2005.

В диссертации научно обоснованы направления интенсификации лесохозяйственного производства на региональной основе с целью рационализации развития лесосырьевой базы, увеличения степени удовлетворения потребности на ресурсы и услуги леса за счет собственного производства.

Экономическая оценка лесов засвидетельствовала заниженную продуктивность, низкую лесистость территории, нарушенную возрастную структуру и размещение лесов, преобладание защитных лесов, превышение заготовки древесины от рубок уходу над главным пользователем, убыточность лесохозяйственной деятельности. Баланс спроса и предложения древесины с 2002 г. формируется с дефицитом, который в 2005 г. достигнет 14,2%.

Обоснованные проблемы и приоритеты регионального развития сырьевой базы обусловили необходимость разработки Концепции лесной политики, модели лесного хозяйства в условиях рынка, реформирования экономического механизма. Основу Концепции составляют принципы государственного регулирования экономики, формирования структур управления, воспроизводства и лесоиспользования, а также методы регулирования производственных процессов (правовые, экономические, технологические). Предложенная рыночная модель ориентирована на самокупаемость, хозрасчет на основе рыночных законов и платности за пользование лесными землями. Экономический механизм государственного регулирования экономической деятельности включает блоки нормативно-правового обеспечения, экономических и технологических средств, административного влияния, учета и контроля.

Хозрасчет лесного хозяйства, реструктуризацию производства лесных ресурсов предлагается осуществить за пессимистическим и оптимистическим вариантами. Первый ориентирован на разъединение лесохозяйственной и лесопромышленной функций, что также есть реформистским, прогрессивным. При более радикальном варианте предлагается на первом этапе повышение такс на древесину на пне, в том числе и на деловую от рубок ухода, создать адресный Лесной фонд в госбюджете, функции управления возложить на Минэкоресурсов, а производственные – на Госкомлесхоз. На втором этапе предлагается перейти от оплаты за пользование древесиной по таксам до взимания лесного налога за земли лесного назначения.

Практическое использование предложений для формирования целевых программ и плановых показателей развития лесного хозяйства, выполнение мероприятий по реформированию экономического механизма на этой основе обеспечит реализацию направлений расширения лесосырьевой базы в региональном разрезе и суммарный ежегодный дополнительный объем лесозаготовки до 15 млн.м³ древесины. С учетом традиционных объемов лесозаготовки (12-13 млн. м³), возможного увеличения рубки функционирующих древостоев (до 5 млн. м³) перспективный объем лесозаготовок может достичь 33 млн. м³ древесины.

Расширение лесосырьевой базы Украины обеспечит реализацию проблем развития лесного хозяйства, достижения приоритетов, сбалансировать спрос и

предложение древесных ресурсов, улучшит экологическое состояние окружающей среды.

Ключевые слова: лесосырьевая база, лесная политика, спрос и предложение, древесные ресурсы, механизм, лесной налог, регион.

ANNOTATION

Bidnyachyk S. Scientifically-methodical bases of rationalization of regional development of lesosyr'evoy base it is Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after speciality 08.10.01 is Placing of productive forces and regional economy is the Research economic institute of Ministry of economy and on the questions of European integration of Ukraine, Kiev, 2005.

In dissertation on the basis of economic analysis of the state of forests, the unprofitable of lesokhozyaystveno activity is developed scientifically-methodical bases of rationalization of regional development of lesosyr'evoy base by forming of Conception of forest policy and market model, economic mechanism of the state adjusting of production processes for providing of self-supporting basis, intensification of the use and extended recreation of resources of forest, growth of level of pleasure to demand on wood and services of forest due to own production.

It is suggested to carry out realization of scientific developments after two variants: separation of lesokhozyaystvenogo production from industry, and second – providing of financial independence, self-supporting basis forestry and requiring payment of the use by earths of forest fund.

Regional restructuring of production of arboreal resources that landing of forest earths in near time can provide growth of the timber cuttings annually to 17 million m^3 , and in a prospect additionally to 15 million m^3 that the increase of wooded of territory to 22–24%.

Key words: lesosyr'evaya base, demand and supply, arboreal resources, forest policy, mechanism, forest tax, restructuring, regional.